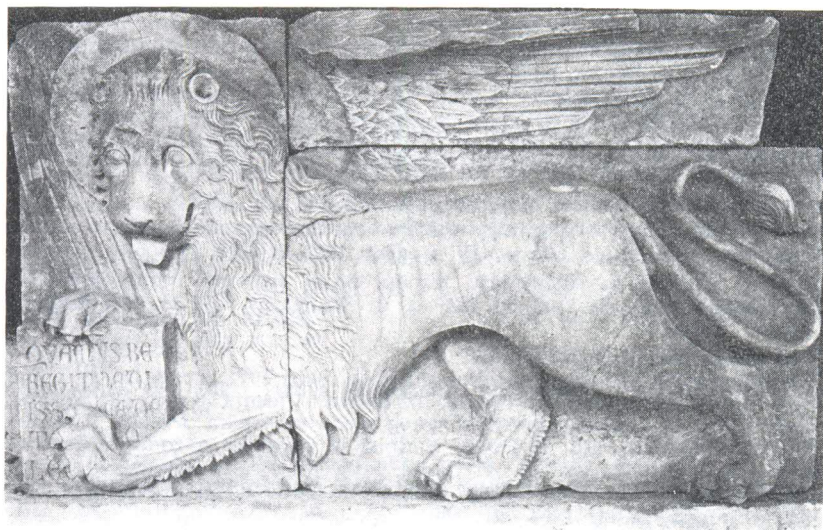

Arsen Duplančić

MLETAČKI LAVOVI U SPLITU

Mletački lav s kapucinske kule lazareta

Krilati lav s natpisom »Pax tibi Marce evangelista meus« na rastvorenoj knjizi dobro je poznat znamen Mletačke Republike koji je na našoj obali gotovo četiri stoljeća predstavljao ne samo grb jedne države nego i simbol tuđinske vlasti. Stvaranje Jugoslavije, aneksija dijela naše zemlje od strane Italije te iredentističke težnje potakli su iza I. svjetskog rata akciju za uklanjanje lavova sa svih javnih mjesta te natpisa i grbova vezanih uz austrougarsku vladavinu.

Uvažavajući te spomenike i natpise kao dokumente prošlog vremena i kao izvore za poznavanje određenih povijesnih činjenica, Pokrajinski

konzervatorski ured za Dalmaciju tj. don Frane Bulić i Ljubo Karaman su se založili za njihovo očuvanje. Svoje stavove oni argumentirano obrazlažu i zaključuju: »Naša narodna samosvijest ne će trpiti od toga, što smo obzirni prema onom, što je već historija. Jer ne budimo praznovjerni: mrtvi ne ustaju.«¹⁾ »Ne smijemo zaboraviti, da su i mletački lavovi historijski spomenici, koje ćemo kao kulturni narod čuvati, da nam budu opomena na prošlu nevolju i poticajem na složan rad proti tuđinu, pa će nam onda isto tako malo škoditi kao što nam škode natpisi rimskih legionara, koji se godimice iskapaju po Dalmaciji: naša je Država sazdana na tako čvrstim temeljima narodne snage i volje, da su u Dalmaciji Rim i Venecija, Austrija i Italija samo historija i ništa drugo.«²⁾

No uza sva njihova nastojanja lavovi su skidani i uništavani čemu su doprinosili i tekstovi poput pjesme Rikarda Katalinića Jeretova »Skidajte lava!«.³⁾ Naročito je poznata afera oko uništavanja lavova u Trogiru 1932. koja je naišla na veliki odjek u tisku, a fašisti i Mussolini su je iskoristili za svoje svrhe. S tim u vezi interveniralo je i naše Ministarstvo unutrašnjih poslova koje je zatražilo popis mletačkih lavova na području Primorske banovine. Konzervatorski ured sastavio je popis i ujedno poslao okružnicu svim općinskim upraviteljstvima tražeći podatke o postojećim lavovima.⁴⁾ Svoje mišljenje o skidanju i pohranjivanju lavova u muzeje dala je i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti na temelju dopisa koji su joj 5. I. 1933. uputili Karaman i Bulić, a po želji ministra unutrašnjih poslova.⁵⁾ Nakon stručnog referata dra Artura Schneidera i zaključka svog Umjetničkog razreda, Akademija je na skupštini održanoj 25. II. 1933. jednoglasno donijela sljedeće mišljenje: »Mletački lavovi u gradovima dalmatinskim, iako znamenja povremene tuđinske vladavine, koja se kao historijska činjenica ne može i ne treba nijekati, tijesno su kao takova povezani i sa našom nacionalnom prošlosti. Ako oni i nisu svi od reda djela apsolutne umjetničke vrijednosti, ipak tvore u zajednici sa arhitektonskim spomenicima, na kojima se najčešće nalaze, i sa svojom okolinom toliko složenu i skladnu cjelinu, da bi njihovo odstranjivanje narušilo i poremetilo tu cjelinu i njezin savršeni sklad te iz osnova izmijenilo naročiti slikoviti aspekt dalmatinskih gradova. Prema načelima, kojima se rukovodi savremena nauka o čuvanju historijskih i umjetničkih spomenika, trebalo bi, dakle, bezuvjetno spriječiti, da se dira u ovu cjelinu izgrađenu i složenu cjelinu, te svim sredstvima uznastojati, da se ona u svojoj savršenosti očuva. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti dakle misli: 1) Sa stajališta čiste historijske i arheološke nauke, a u gdje kojim slučajevima i iz estetskih obzira historijski spomenici imaju ostati na mjestima, na kojima se sada nalaze. 2) Ukoliko bi im prijetila ma kakva opasnost, o načinu, kako bi se oni očuvali, kompetentan je prosuditi Konservatorski ured u Splitu.«⁶⁾

Do danas je sačuvan samo manji broj lavova i to većinom u muzejima. Klesani zato da predstavljaju državnu vlast oni nemaju osobite umjetničke vrijednosti, ali među njima ima onih koji se ističu svojom kvalitetom poput lava s reljefa iz kruga Nikole Firentinca u trogirskoj loži⁷⁾ i lava Bonina iz Milana s kneževe palače u Splitu.⁸⁾ To ukazuje na potrebu objavljivanja⁹⁾ i vrednovanja ovih spomenika što nam povijesna udaljenost od vremena u kojem su imali određeno značenje to omogućava.

Koliko je bilo i gdje su se sve nalazili mletački lavovi u Splitu teško je reći, ali ih je sigurno bilo više od petnaest za koje imamo podatke. Lav na gradskom kaštelu bio je postavljen na sjevernoj strani glavne kule.¹⁰⁾ Prikazan je raširenih krila i s rastvorenim knjigom, a uokvirivao ga je gotički niz izmjeničnih kocaka. Početak ovog stoljeća dočekao je oštećene glave, bez jedne stražnje noge i repa kako se to vidi na fotografiji Č. M. Ivekovića snimljenoj iza 1919. godine.¹¹⁾ S desne i lijeve strane lava nalazio se po jedan grb, a iznad lava nadstrešnica. Oba grba bila su uokvirena vijencem izmjeničnih kocaka, a ispod štitova grbova bilo je lišće. Prema spomenutoj fotografiji oba su bila otučena, sigurno još u vrijeme Mlečana shodno vladinim odlukama koje su zabranjivale isticanje njenih predstavnika u Dalmaciji.¹²⁾ Na štitu lijevog grba razaznaje se u gornjem lijevom uglu lik lava sv. Marka što ukazuje na grb obitelji Foscari.¹³⁾ Budući da je iznad štita i duždeva kapa (corno ducale) očito je da se radi u grbu Francesca Foscarija koji je bio dužd od 1425. do 1457, dakle u periodu izgradnje kaštela. Shodno tome lava možemo datirati u to vrijeme. Lav i grbovi postojali su do studenog 1943. kada su, na temelju naredbe ustaškog glavarara Građanske uprave u Dalmaciji od 2. X. 1943, potpuno otučeni zajedno s ostalim lavovima u Splitu.¹⁴⁾

Renesansne zidine na Pisturi bile su ukrašene velikom edikulom kaneliranih pilastara unutar kojih se nalazio lav sv. Marka,¹⁵⁾ reljefima s vojničkim simbolima¹⁶⁾ i likom Gospe s djetetom.¹⁷⁾ Lav je uništen prije 1880. jer se već tada navodi da je odavno otučen.¹⁸⁾ Danas se vidi samo obris njegovog trupa i krila. Iz pisama providura Splita G. A. Dandola mletačkom Senatu doznajemo da je lav postavljen tijekom veljače 1503. što potvrđuje i natpis uklesan ispod njega.¹⁹⁾ Nadstrešnica iznad lava postojala je još 1897, ali veoma trošna i raspuknuta pa je prijetila padom. Oko njenog popravka razvila se prepiska između konzervatora don F. Bulića i Općinskog upraviteljstva. Iako je Općina namjeravala da se ploča popravi na trošak vlasnika, načelnik je obećao Buliću da će troškove podmiriti Općina.²⁰⁾ Danas te ploče više nema.

Mletački lavovi nalazili su se i na baroknim zidinama grada. Na uglu bastiona Priuli, nasuprot današnjem Kazalištu, bio je kip lava koji je držao grb baroknog oblika, a ispod njega natpis u ovalnoj kartuši. Prema slici u Ivekovićevoj mapi²¹⁾ i Dudanovoj knjizi²²⁾ natpis i grb bili su otučeni, sigurno već u vrijeme Mlečana.²³⁾ Na grbu se ipak naziru tri okomite crte u donjem polju što upućuje na grb obitelji Priuli.²⁴⁾ Lav je, dakle, postavljen nakon dovršenja bastiona tj. u vrijeme generalnog providura Antonija Priulija (1667—1669) po kojem je ovaj branik dobio svoj naziv. Sam lav je zanimljiv jer je to, pored onog Boninovog — o čemu niže — drugi do sada poznati primjerak mletačkog lava u Splitu isklesan u punoj plastici. Postojao je do 1943. kada je uklonjen.

Uspomenu na lava s bastiona Contarini čuva toponim »pod šalmarkom« »prozvanom tako po lavu sv. Marka, koji je stršio na miru ispod sv. Roka (crkve — A. D.)«. ²⁵⁾ Budući da autor ovog podatka K. Šegvić kaže da je lav stršio možda se i u ovom slučaju radi o kipu, a ne o reljefu. On je vjerojatno uništen prilikom rušenja bastiona 1900—1905. i gradnje Velike realke 1908—1910. godine.²⁶⁾

Na slici Splita u djelu A. degli Oddija iz 1584.²⁷⁾ i nacrtu dijela luke F. A. Kurira iz 1789.²⁸⁾ prikazan je lav sv. Marka iznad južnih gradskih vrata. Bio je postavljen u edikuli poput lava na renesansnim zidinama ili lavova na južnim i sjevernim vratima Trogira.²⁹⁾ Kada se 1503. uređivao sjeverni gradski zid, pregrađena su vrata na Pisturi, a njeni dijelovi, luk, ukrasi i ostalo upotrebljeni su za gradnju vrata u luci.³⁰⁾ Da li je tada isklesan novi lav ili je upotrebljen neki stariji nije za sada poznato kao ni to do kada je postojao.

Uz istočna, tzv. Srebrna vrata Dioklecijanove palače postoje manja koja su otvorena nakon zazidavanja vrata Palače. Svoj današnji oblik dobila su u vrijeme splitskog kneza A. Delfina pa je s tim u vezi bio postavljen natpis ANTONIUS DELPHINUS /AD/ MDCCLXIV. Iznad vrata i natpisa nalazio se mletački lav s Delfinovim grbom.³¹⁾ Prema sačuvanoj fotografiji izgleda da je lav u jednoj šapi držao mač što ga čini neobičajenim. U pregledanoj, naime, literaturi³²⁾ ima analogiju samo u lavu s Civranovim grbom koji je stajao na sjevernim ili Gornjim vratima Nina.³³⁾ Motiv lava s mačem i knjigom nije inače nepoznat. Nalazi se npr. na prvoj stranici citiranog Coronellijevog djela o Mletačkoj Republici i na ex librisu biblioteka Marciana u Veneciji iz XVIII. st.,^{33a)} a svojim nezgrapnim stihovima opisao ga je splitski pjesnik Jerolim Kavanjin:³⁴⁾

Reljef mletačkog lava u Muzeju grada Splita, foto: Ž. Bačić

Šimbuo sveti slavna grada
jedan lav je krilovisti,
ki s nebeskim gor se sklada,
dan svoem Marku Vandelisti,
ter u livoj prvoj ruci
vanđeo tišti, da ga uči.

I na kopnu i na moru
vlast njegova je privelika,
i svojih knjiga na otvoru
čest se mirna njem narika:
a za viru svom odlukom
oruža se desnom rukom.

(XIV, 32, 34)

Lav i natpis otučeni su 1943. godine.

Do 1821. sjevernu stranu današnjeg Narodnog trga zauzimao je sklop Komunalne i Kneževe palače kojih je izgled poznat na temelju nekoliko crteža i nacрта.³⁵⁾ Iz tih prikaza vidi se da je na drugom katu istočnog zida Kneževe palače bio uzidan mletački lav s brončanim repom i aureolom.³⁶⁾ Njegova sudbina nakon rušenja palače nije poznata. Postoji, međutim, u vrtu splitskog Arheološkog muzeja kip lava s knjigom i natpisom »Pax tibi Marce evangelista meus«. Nađen je 1919. prilikom nekih radova blizu lazareta tj. tadašnje zgrade skladišta duhana.³⁷⁾ Doznajući za to, Bulić se obratio Zemaljskoj vladi za Dalmaciju s molbom da lav bude predan Arheološkom muzeju što je ona odobrila.³⁸⁾ C. Fisković ga je opisao i atribuirao majstoru Boninu iz Milana uz pretpostavku da je to lav s Kneževe palače.³⁹⁾

Uz gradsku vijećnicu bila je kapela posvećena sv. Lovri. Sagrađena je u vrijeme druge uprave Splitom kneza Vittorea Delfina 1451—1453. godine.⁴⁰⁾ Njen južni zid predstavlja velika bifora između čijih je lukova bio isklesan lav raširenih krila i s otvorenom knjigom. Otučen je 1943. pa njegov izgled poznamo samo po starim fotografijama.⁴¹⁾

Ispred vijećnice postojao je kameni stup za zastavu zvan šandarac. Spominje se 1515, ali je vjerojatno postavljen nešto ranije.⁴²⁾ Na njemu je isklesan grb Splita, grb nekog predstavnika mletačke vlasti (vjerojatno gradskog kneza) i lav sv. Marka s otvorenom knjigom i uobičajenim natpisom.⁴³⁾ Prikazan je na Adamovoj⁴⁴⁾ i Cassasovoj⁴⁵⁾ slici gradskog trga iz 1757, odnosno 1782, ali trbuhom a ne leđima okrenut prema stupu. Za sada nepoznatog datuma, šandarac je uklonjen s trga i bačen uz potok istočno od nekadašnje biskupske palače. Prilikom radova na uređenju i presvođenju potoka oko 1910—1912. nađen je zatrpan muljem. Poznavši u njemu stup s Adamove slike, inž. Petar Senjanović koji je u ime općine vodio radove, dao ga je očistiti i postaviti u blizini.⁴⁶⁾ Odatle je 1933, nakon događaja oko trogirskih lavova, prenesen u Arheološki muzej⁴⁷⁾ gdje je ostao do 1957. kada je predan Muzeju grada Splita (inventarni br. 1160).⁴⁸⁾

Prilikom probijanja usjeka za željezničku prugu 1875—1877. srušena je jugoistočna kula lazareta⁴⁹⁾ koja je 1696, odlukom generalnog providura D. Delfina, dana kapucinima za njihov hospicij.⁵⁰⁾ Tada su preneseni u Arheološki muzej natpisi koji spominju popravak lazareta u vrijeme generalnog providura A. Barbara 1669—1671,⁵¹⁾ obnovu hospicija 1791. u vrijeme generalnog providura A. Diedo⁵²⁾ i lav sv. Marka.⁵³⁾ Položaj lava na južnom zidu kule, iznad prozora drugog kata,

vidi se na crtežu lazareta datiranom 23. IV. 1875.⁵⁴⁾ Reljef se sastoji od tri ploče, a dimenzije su mu: dužina 165 cm, visina 95 cm, debljina oko 10 cm. Bio je obojan pa su na vodoravnom krilu vidljivi ostaci plave boje.⁵⁵⁾ Do sada nije bio objavljen izuzevši natpis na knjizi evanđelja koji nije uobičajen i glasi:⁵⁶⁾

QVAM	VS BE
REGIT	NEDI
ISS	CA DE
TE	O
LEO	

Po obliku slova natpisa i stilu, lav je gotički i nije suvremen gradnji lazareta koja je počela 1581.⁵⁷⁾ pa je očito prenesen s neke starije zgrade.

Krajnji zapadni dio lazareta poznat je pod nazivom Generalat jer su u njemu odsjedali generalni providuri prilikom boravka u Splitu. Kada je 1849. srušen dio Generalata radi izgradnje zgrade financijske uprave, mletački lav nad ulazom prenesen je, zahvaljujući direktoru Francescu Carrari, u Arheološki muzej.⁵⁸⁾ Danas u muzeju postoji samo lav nađen 1919. i lav s kule lazareta te za sada nije poznata sudbina lava s Generalata. Možda je to onaj koji je 1957. predan Muzeju grada Splita o čemu niže.

Na velikom, tzv. mletačkom mulu bio je natpis u vezi s popravkom mula 1753.⁵⁹⁾ i iznad njega lav sv. Marka. Na tom mjestu nalazio se još 1881,⁶⁰⁾ a kasnije je uklonjen.

Osim na državne zgrade mletački lavovi su dospjeli i u crkve. Jedan se nalazi u okruglom medaljonu vrh ciborija nad starim oltarom sv. Dujma u katedrali, rad Bonina iz Milana iz 1427. godine,⁶¹⁾ a pripada tipu lava »in moleca« s otvorenom knjigom.⁶²⁾ Drugi lav bio je između 1765. i 1775—1776. postavljen iznad ulaznih vrata stolne crkve kao reakcija na namjeru mletačkih vlasti da skine sarkofag kćeri kralja Bele IV. Naime, Veneciji su smetali spomenici koji su podsjećali na nekadašnju vlast hrvatskih i ugarskih kraljeva u Dalmaciji pa ih je uništavala. Zato je naredila da se ukloni sarkofag Belinih kćeri i natpis koji je bio ispred njega⁶³⁾ uz izgovor da taj svjetovni spomenik ne može stajati na tako svetom mjestu. Nato je neki rodoljub ispred sarkofaga postavio krilatog lava sv. Marka »za kojega se nije ni najmanje mislilo da bi oskrvnjivao svetost mjesta, jer je označavao mletačko gospodstvo«. ⁶⁴⁾ Što je dalje bilo s tim lavom i kada je odatle maknut nije poznato.

U klausturu franjevačkog samostana na Poljudu postoje dvije krune bunara. Ona zapadna ima natpis s imenom splitskog kneza V. Delfina i godinom 1453. Ispod su četiri medaljona od kojih se na dva nalazio lav sv. Marka »in moleca« sa zatvorenom knjigom jer je tada Venecija bila u ratu s Turcima.⁶⁵⁾ Postojali su do 1943. kada su otučeni.

Pored već spomenutih lavova u splitskom Arheološkom muzeju čuvaju se još dva. Nalaze se na kapitelima dvaju stupova čije porijeklo

*Mletački lav i Michielijev grb
na kapitelu stupa u Arheološkom muzeju,
foto: Ž. Bačić*

nije poznato. U muzej su došli prije II. svjetskog rata, a vjerojatno su nosili lukove neke lože. Visina stupova s bazama i kapitelima iznosi 248 cm, obujam im je 105 cm, a visina kapitela 45 cm. Po njima su urezani mali križevi, a onaj s Michielijevim grbom ima nekoliko puta urezanu godinu 1901. Jedan je kapitel na tri strane ukrašen pupoljkom dok je na četvrtoj, u grbu tzv. oblika konjske glave, lav sv. Marka »in moleca« sa zatvorenim evanđeljem. Drugi kapitel također ima pupoljke, lava sa zatvorenim knjigom prikazanom djelomično u profilu, ali i grb obitelji Michieli⁶⁶⁾ po čemu se oba stupa mogu datirati u vrijeme splitskog kneza N. Michielija 1472—1475. godine.⁶⁷⁾

Muzeju grada Splita predao je 1957. Arheološki muzej⁶⁸⁾ reljef mletačkog lava s rastvorenom knjigom na kojoj je natpis u kapitali »Pax tibi Marce evangelista meus«. Inventiran je pod rednim brojem 1134, dužina mu je 89, visina 60, a debljina 12 cm. Dio knjige mu nedostaje. Po stilu reljef se može datirati u XVI. st, ali ne i glava koja je iz kasnijeg vremena. Naime, lav je vjerojatno bio oštećen pa mu je naknadno izrađena nova glava što se jasno vidi po spoju, a ni pramenovi na vratu se ne poklapaju. Gdje se izvorno nalazio ovaj lav nije poznato. Međutim, jedan spis u arhivu Arheološkog muzeja otvara mogućnost da je bio na nekoj od zgrada lazareta. Direkcija pomorskog saobraćaja uputila je 9. II. 1927. Arheološkom muzeju dopis kojim mu nudi mletačkog lava pohranjenog u skladištu Direkcije, a koji je prethodno bio u dvorištu direkcijske zgrade tj. današnje Lučke kapetanije. Ponuda je prihvaćena,⁶⁹⁾ ali iz dopisa nije jasno da li je lav prenesen u muzej. Ako nije, onda je to lav s ulaza u Generalat koji je, kao što je rečeno, nabavljen 1849. godine.

- 1) Izvješće o djelatnosti Pokrajinskog konservatorijalnog ureda za Dalmaciju ... do konca godine 1920. Prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku (dalje VAHD) XLIII, Sarajevo 1920, str. 12.
- 2) Izvješće o djelatnosti Pokrajinskog konservatorskoga ureda za Dalmaciju ... za godinu 1921. II. dodatak VAHD XLIV, Split 1921, str. 12.
- 3) R. Katalinić Jeretov, Skidajte lava!, Jadranska straža 7, Split 1928, str. 193.
- 4) Arhiv Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu (dalje Arhiv zavoda), br. 229, 240 i 241 iz 1932, odgovori s izvještajima pod br. 2/1933.
- 5) Isto, br. 3/1933.
- 6) Isto, br. 33/1933.
- 7) Lj. Karaman, Umjetnost u Dalmaciji XV. i XVI. vijek, Zagreb 1933, str. 88, sl. 40.
- 8) C. Fisković, Neobjavljeni radovi Bonina Milanca u Splitu, Zbornik za likovne umetnosti 3, Novi Sad 1967, str. 175—178, sl. 2.
- 9) A. Gorlato, Il leone di S. Marco e l'Istria, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, N. S. vol. 6, Venezia 1958, str. 5—60. U uvodu svog rada Gorlato je dao prikaz legende o sv. Marku, o lavu kao simbolu Venecije, liku lava na mletačkim novcima itd. Dopunu kataloga osorskih lavova objavio je M. Botter, Leoni di San Marco e altre vestigia della Serenissima a Ossero, Isto, vol. 9, Venezia 1961, str. 141—145.
- 10) D. Kečkemet, Splitski kaštel, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku 4—5, Dubrovnik 1956, str. 273.
- 11) C. M. Iveković, Dalmatiens Architektur und Plastik VI—VIII, Wien (1926), T. 226. Fotografija se može datirati na temelju drvenog kioska za cvijeće sa sjeverne strane i po tome što je u kuli bila trafostanica. Vidi bilj. 1, str. 37.
- 12) C. Fisković, Najstariji kameni grbovi grada Splita, Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva, N. S. sv. XVII, Zagreb 1936, str. 184. Isti, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti, Peristil 1, Zagreb 1954, str. 88, 89.
- 13) V. M. Coronelli, Blasono veneto, u njegovom djelu Repubblica di Venezia II, Venezia (oko 1694), T. 43, 44.
- 14) Naredba, Novo doba, Split 3. X. 1943, god. I, br. 1, str. 1. Uklanjanje tragova robstva, Novo doba, Split 16. X. 1943, god. I, br. 12, str. 2. Odstranjivanje vidljivih znakova robstva, Novo doba, Split 5. XI. 1943, god. I, br. 28, str. 2.
- 15) C. Fisković, Aleši, Firentinac i Duknović u Trogiru, Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU 1, Zagreb 1959, str. 40.
- 16) Isti, Marko Marulić Pečenić i njegov likovni krug, Čakavska rič 1, Split 1972, str. 57—59.
- 17) K. Cicarelli, Reljef Firentinčeve škole u Splitu, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 7, Split 1953, sl. 7.
- 18) Iscrizioni dalmate d'epoca veneziana, Bullettino di archeologia e storia dalmata III, Split 1880, str. 115.
- 19) Isto, str. 115—117.
- 20) Arhiv zavoda, br. 48, 81 i 86 iz 1897. N. Bezić-Božanić, Frane Bulić — konzervator, VAHD 79, Split 1986, str. 64.
- 21) C. M. Iveković, o. c. (11), T. 231, sl. 5.
- 22) A. Dudan, La Dalmazia nell'arte italiana II, Milano 1922, sl. 225.
- 23) Vidi bilj. 12.
- 24) V. M. Coronelli, o. c. (13), T. 87, 88.
- 25) K. Šegvić, Luka Botić, njegov život i njegova djela, Zagreb 1930, str. 21.
- 26) S. Muljačić, Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX stoljeću, Zbornik Društva inženjera i tehničara u Splitu, Split 1958, str. 80, 81.
- 27) Z. Buljević, Tragovima staroga Splita, Split 1982, sl. 3.
- 28) D. Kečkemet, o. c. (10), str. 279, 291. G. Novak, Povijest Splita III, Split 1965, str. 66. Na Kurirovom nacrtu lav je lagano skiciran olovkom tako da se jedva vidi. Original u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu, zbirka starih nacрта, br. 136.
- 29) C. M. Iveković, o. c. (11), Wien (1910), T. 2, 3. A. Dudan, La Dalmazia nell'arte italiana I, Milano 1921, sl. 63, 64.
- 30) C. Fisković, Umjetnički obrt XV—XVI stoljeća u Splitu, Zbornik Marka Marulića, Zagreb 1950, str. 141. O Vratima luke i drugim gradskim vratima, gradskoj

vijećnici i kuli kapucinâ vidi A. Duplančić, Popisi državnih zgrada u Splitu iz 1789 i 1804. godine, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 13, Zagreb 1987.

- 31) Č. M. Iveković, o. c. (11), T. 209. F. Bulić u članku Ritrovamenti riguardanti il palazzo di Diocleziano a Spalato, (Bullettino di archeologia e storia dalmata XXV, Split 1902, str. 188) donosi natpis bez kratice A D. Na fotografijama u splitskom Arheološkom muzeju ta se kratica jasno vidi.
- 32) A. Gorlato, o. c. (9). M. Botter, o. c. (9). A. Dudan, o. c. (22, 26). A. A. Bernardy, L'Istria e la Dalmazia, Bergamo b. g. Isti, Zara e i monumenti italiani della Dalmazia, Bergamo 1928. A. Venturi — E. Pais — P. Molmenti, La Dalmazia monumentale, Milano 1917.
- 33) Č. M. Iveković, o. c. (11) IV—V, Wien (prije 1919), T. 175.
- 33a) V. M. Coronelli, Repubblica di Venezia, Venezia (oko 1694). P. Molmenti, La storia di Venezia nella vita privata III, Bergamo 1926, str. 90.
- 34) J. Kavanjin, Poviest vandelska ... (Bogatstvo i uboštvo), Zagreb 1913, str. 274, 275.
- 35) C. Fisković, Izgled ..., o. c. (12), str. 74—83. D. Kečkemet, Rušenje Komunalne i Kneževe palače u Splitu, Godišnjak zaštite spomenika kulture 4—5, Zagreb 1978—1979, str. 289—299.
- 36) C. Fisković, Izgled ..., o. c. (12), str. 77, 82.
- 37) Isti, o. c. (8), str. 175. Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu (dalje Arhiv muzeja), br. 86/M-1919.
- 38) Arhiv muzeja, br. 86/M-1919. S obzirom na to da Bulićevo pismo zorno oslikava tadašnje prilike, repozim ga u cijelosti.

Br. 86/M-1919

Lav Mletački pokraj

Skladišta duhana u Spljetu

Zemaljskoj Vladi za Dalmaciju
Spljet

Pokraj sgrade Skladišta Duhana u ovom gradu na Strosmajerovoj obali bio je pri nekojim radnjam našast ovo dana lav mletački od kamena, držeći otvorenu knjigu, u kojoj urezane one poznate riječi: **Pax tibi Marce Evangelista meus.**

Potpisano čuje da nekojim rodoljubim prolazećim onuda uzrujava živce ovaj lav. To je bez ikakvog razloga, jer natpis na knjizi koju nosi, a uzet iz starokršćanske arkeologije (Sr. Bull. dalm. 1916 str. 197) **pax tibi Marce** ... znači pokoj ti vječni ... itd. t. j. zakopana je republika mletačka na ovim obalam. S druge strane ovaj lav uzrujava živce nekojim drugim gragjanim, te pitaju hoće li biti spasen od propasti. Potpisani im odgovara, da hoće, da će biti sahranjen u arkeološkomu Muzeju, naravski s knjigom **pax tibi** itd.

Da se jedni i drugi gragjani odveć ne uzrujavaju, potpisani moli, da se gorirečeni lav ustupi Arkeološkomu Muzeju.

Od Ravn. Arkeol. Muzeja
Spljet 12/IX 1919
Bulić

- 39) C. Fisković, Izgled ..., o. c. (12), str. 82. Isti, o. c. (8).
- 40) U članku C. Fiskovića, Izgled ..., o. c. (12), str. 87, omaškom je otisnuta godina 1455. koju preuzimaju G. Novak (Povijest Splita II, Split 1961, str. 443) i D. Kečkemet (Naša stara pomorska ikonografija, Pomorski zbornik I, Zagreb 1962, str. 566). Delfin je, međutim, po drugi put bio knez Splita od 1451. do 1453. G. Novak, o. c., str. 268.
- 41) Č. M. Iveković, o. c. (11), T. 227.
- 42) C. Fisković, Izgled ..., o. c. (12), str. 92. Gradska zastava bila je modra s bijelim ukrasima u sredini i u uglovima. Isto, str. 75, 84.
- 43) C. Fisković, Najstariji ..., o. c. (12), str. 191—194. G. Novak, o. c. (40), str. 211.
- 44) G. Novak, o. c. (40), str. 431.
- 45) Isti, o. c. (28), str. 64. D. Kečkemet, Louis François Cassas i njegove slike Istre i Dalmacije 1782, Rad 379, Zagreb 1978, str. 101, 134.
- 46) Arhiv zavoda, br. 14/1934.
- 47) Isto.
- 48) Arhiv muzeja, br. 718/1957 — dopis Muzeja grada br. 158/57, br. 826/1957 — dopis Muzeja grada br. 210/57, str. 4.

- 49) S. Muljačić, o. c. (26), str. 77, 84. D. Kečkemet, Prilozi opisu i povijesti splitskog lazareta, Pomorski zbornik 13, Rijeka 1975, str. 397.
- 50) D. Kečkemet, o. c. (49), str. 397.
- 51) Vidi bilj. 18, str. 101. G. Novak, o. c. (40), str. 165, 487.
- 52) Spomenica Gospe od Pojišana, Split 1939, str. 15. C. Fisković, Izgled ..., o. c. (12), str. 97.
- 53) Vidi bilj. 18, str. 101. Arhiv muzeja, br. 1/1875, pod datumom 18. prosinca 1875. zabilježena je isplata za prijenos lava i natpisa.
- 54) C. Fisković, Splitski lazaret, u: C. Fisković, L. Katić (i dr.), Četiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća, Split 1953, str. 19. Z. Buljević, o. c. (27), sl. 28.
- 55) C. Fisković, o. c. (8), str. 178.
- 56) Natpis je objavljen već 1880, ali pogrešno. (Vidi bilj. 18, str. 101) Točan tekst donosi C. Fisković, o. c. (54), str. 20. Isti, o. c. (8), str. 178.
- 57) G. Novak, o. c. (40), str. 81.
- 58) Arhiv muzeja, br. 67/1850. U ovom spisu od 24. VIII. 1850. Carrara iznosi i neke podatke o staroj gradskoj vijećnici:
 »a. La parte tuttora esistente dell'antico palazzo municipale, ridotta nel 1828—29 a corpo di guardia e abitazione dell'ajutante del comando di piazza, non fu in quella circostanza ricostruita, ma semplicemente ridotta. Il piano terreno, ritenuto qual'era, fu convertito in corpo di guardia; gli stanzini superiori del teatro antico furono ridotti in stanze d'abitazione, e la capella di s. Lorenzo in cucina. **b.** Lo stemma della città di Spalato, che vedesi tuttogiorno murato in uno de' fianchi della facciata, ritenne il suo posto di prima. **c.** Per quanto io mi sappia, lo stemma della repubblica non v'era nell'antico palazzo. Vidi anche un disegno del palazzo medesimo, ma li leone alato non compariva alfatto. **d.** Tra le macerie del palazzo, deposte nel cortile di s. Lazzaro, v'erano i due stemmi di Spalato, che furono poi murati nè piloni d'ingresso della **pipiniera**; quello di Venezia non so vi sia stato. **e.** Il san Marco che ho raccolto nel muzeo spettava alla porta del **generalato** alla marina, ed io medesimo l'ho salvato dalla rovina nell'anno scorso 1849, lorquando fu demolito il vecchio muro per convertirlo nella non ancora compiuta fabbrica dell'Intendenza delle finanze. **f.** Lo stemma della repubblica or ora citato trovasi tuttodì nel museo, ma, ripeto, fu tratto dal **generalato**. **g.** La lapida, trascritta nell'allegato K — in cui si legge il notevole motto **Has civium edes**, è pure al suo posto di prima, e pertiene strettamente al palazzo antico. **L'Hic Laurenti tua** ecc dice la prossimità del marmo all'antica cappella del palazzo. **h.** L'avanti detto mostra essere stata quell'iscrizione nel medesimo luogo di prima.«
- 59) Za taj popravak sredstva je dala i splitska općina. G. Novak, o. c. (40), str. 440. D. Kečkemet, Urbanistički razvoj splitske luke, Pomorski zbornik II, Zagreb 1962, str. 1411.
- 60) Iscrizioni dalmate d'epoca veneziana, Bullettino di archeologia e storia dalmata IV, Split 1881, str. 58.
- 61) C. Fisković, o. c. (8), str. 177.
- 62) Č. M. Iveković, o. c. (11), T. 203, 221. Lj. Karaman, o. c. (7), sl. 12. M. Prelog, Dalmatinski opus Bonina da Milano, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 13, Split 1961, sl. 35.
- 63) Na slici ulaza u katedralu R. Adama iz 1757. i L. F. Cassasa iz 1782. ne vide se sarkofag i natpis. D. Kečkemet, o. c. (45), str. 12, 96.
- 64) L. Jelić, Raccolta di documenti relativi ai monumenti artistici di Spalato e Salona, dodatak uz Bullettino di archeologia e storia dalmata XVII, Split 1894, str. 54. Lj. Karaman, Sarkofag kćeri kralja Bele IV u Splitu, Zbornik Camille Lucerne, Graz 1938, str. 67, 68. Karaman na str. 68 pretpostavlja da je lav uklonjen nakon pada Venecije. G. Novak, Povijest Splita I, Split 1957, str. 114, 115. Isti, Dalmacija god. 1775/6. gledana očima jednog suvremenika, Starine 49, Zagreb 1959, str. 18, 19, 62, 63.
- 65) C. Fisković, Izgled ..., o. c. (12), str. 88. Č. M. Iveković, o. c. (11), T. 233, 234.
- 66) V. M. Coronelli, o. c. (13), T. 69, 70.
- 67) C. Fisković, Izgled ..., o. c. (12), str. 88.
- 68) Vidi bilj. 48.
- 69) Arhiv muzeja, br. 129/1927.